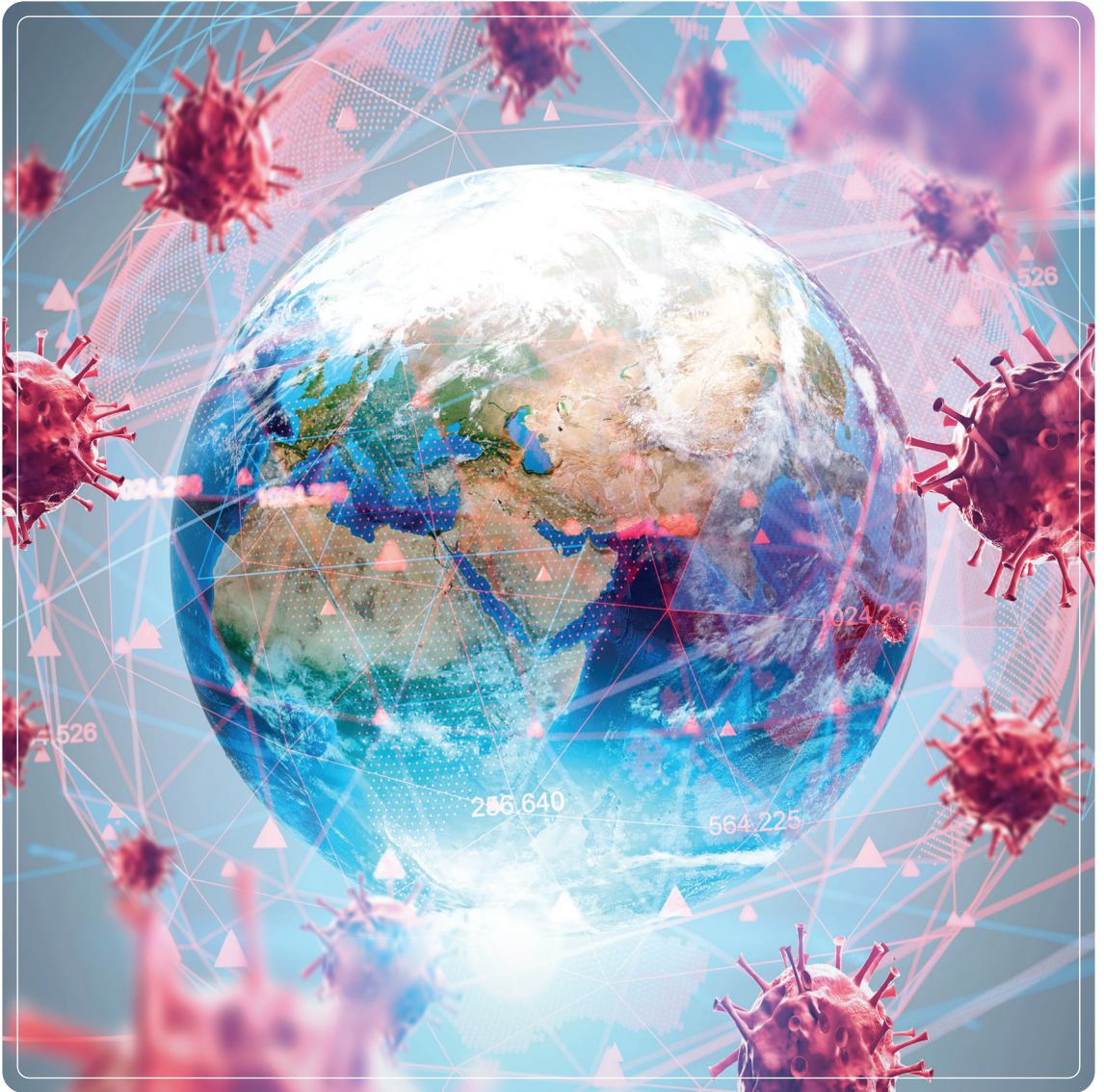

DEVLETLERİN KORONAVİRÜSLE KARŞILAŞTIRMALI MÜCADELE STRATEJİLERİ

HAZAL DURAN

SETA | ANALİZ

NİSAN 2020 · SAYI 317

DEVLETLERİN KORONAVİRÜSLE KARŞILAŞTIRMALI MÜCADELE STRATEJİLERİ

HAZAL DURAN

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +3226520486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
DEVLETLERİN PANDEMİYLE MÜCADELE SÜREÇLERİNDE ÖN PLANA ÇIKAN HUSUSLAR	9
Bastırma vs. Yatıştırma Stratejisi	9
Hareketliliği Kısıtlama ve Sosyal Mesafeyi Koruma	13
Kamusal Dirençliliği Artırma	15
Stratejik Eylem Planları	16
TÜRKİYE’NİN KORONAVİRÜSLE MÜCADELE STRATEJİSİ	18
SONUÇ	22

YAZAR HAKKINDA

HAZAL DURAN

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ile Türk Dili ve Edebiyatı (çift ana dal) bölümlerinden 2012’de mezun oldu. İstanbul Şehir Üniversitesi Modern Türkiye Çalışmaları Programı’nda yüksek lisans öğrenimini tamamladı. Doktora eğitimine Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü’nde devam etmektedir. Duran’ın çalışma alanları arasında Kürt meselesi, azınlıklar ve insan hakları bulunmaktadır. SETA Ankara Siyaset Araştırmaları Direktörlüğü’nde araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

ÖZET

Bu analizde devletlerin koronavirüsle mücadelede farklılaşan stratejileri değerlendirilmektedir.

Bu analizde devletlerin koronavirüsle mücadelede farklılaşan stratejileri değerlendirilmektedir. Analizde ilk olarak devletlerin koronavirüsle mücadelede ön plana çıkan iki farklı strateji olan bastırma (*suppression*) ve yatıştırma (*mitigation*) stratejileri uzun ve kısa vadedeki etkileri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. İkinci bölümde ise hareketliliği azaltma ile sosyal mesafeyi koruma ve kamusal dirençliliği artırma uygulamalarının bastırma ve yatıştırma stratejilerinde nasıl hayata geçirildiği ele alınmaktadır. Analizin üçüncü bölümünde devletlerin stratejilerini daha iyi anlayabilmek için virüsle mücadele kapsamında hazırlanan stratejik eylem planlarına odaklanılmaktadır. Bir sonraki bölümde ise Türkiye'nin koronavirüsle mücadele stratejisi detaylı olarak değerlendirilmektedir. Analizin sonuç bölümünde ise koronavirüs sonrası döneme yönelik farklı senaryolara değinilmektedir.

GİRİŞ

2016'da Amerikan Ulusal Tıp Akademisi'ne bağlı Küresel Sağlık Risk Sistemi tarafından hazırlanan bir rapor olası bir pandemiye hazırlık için ülkelerin yıllık yaklaşık 4 milyar dolar bütçe ayırmaları ve ayrılan bu bütçenin sağlık hizmetleri yönetimi, laboratuvarlar ve sağlık izleme sistemlerine yönelik yatırımlar için harcanması ihtiyacını vurgulamıştı.¹ Aynı rapor gelecek yüz sene içerisinde koronavirüsün de aralarında bulunduğu dört ya da daha fazla sayıda pandemi görülmesi tehlikesine işaret ederken devlet ve toplumların olası pandemilere karşı mücadele için hazırlıklı olmaları gerektiğinin altını çizmişti.

Küresel salgın tehlikesine başka çalışmalarda da dikkat çekilmişti. Bill ve Melinda Gates Vakfı, Dünya Ekonomik Forumu ve Johns Hopkins Üniversitesi tarafından hazırlanan "Event 201" başlıklı bir simülasyon çalışması Brezilya'da bir domuz çiftliğinden çıkacak ve bulaşıcı özelliği çok yüksek bir koronavirüsün olası etkilerini

değerlendirmişti. Bu simülasyon çalışması on sekiz aylık süreçte dünyada 65 milyon insanın hayatını kaybedeceğini ve virüsün zaman içerisinde dünya nüfusunun yüzde 80-90'ını etkileyeceğini ortaya koymuştu.² Simülasyonun en önemli bulgusu küresel sistemin olası bir pandemiye karşı kırılabilirlik düzeyinin çok yüksek olduğuydu. Küresel sistemin dirençliliğinin çok düşük olması sebebiyle olası bir pandeminin veba düzeyinde bir etki yaratabileceğine dikkat çekiliyordu.³

Her ne kadar pek çok çalışma devletlerin krizle mücadele için seri yatırımlar yapması gerektiğini vurgulasa da Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde görülen "2019-nCoV" olarak adlandırılan virüs dünya devletlerinin olası bir pandemiye karşı tamamen hazırlıksız olduklarını gösterdi. Dünya genelinde kısa zaman içerisinde yayılan ve tüm yaş gruplarında etki gösteren virüs 2000'lerden itibaren dünya genelinde görülen SARS, H5N1, H1N1, Ebola ve MERS gibi salgınların aksine tüm dünyada günlük hayatın akışını değiştirdi.

Yakın dönemlerde koronavirüs ölçeğinde bir pandeminin tecrübe edilmemiş olması devletlerin kriz yönetimlerinde de bir belirsizlik yarattı. Zira 2019-nCoV'a benzer düzeyde tüm dünya ülkelerinde en üst düzeyde tedbir alınmasını gerektiren en son pandemi 2009'da yaşanmıştı. Fakat 2009'daki H1N1 salgınında virüsün kuluçka süresinin 1-1,5 gün aralığında olması ve ölüm oranının yüzde 0,03 olması virüsün etki alanını sınırlandırmıştı.⁴

Yeni tip koronavirüs ise tüm dünya geneline yayılmasıyla eğitimden sağlığa ekonomiden uluslararası ilişkilere kadar pek çok alanda olağan

1. *The Neglected Dimension of Global Security: A Framework to Counter Infectious Disease Crisis*, (The National Academies Press, Washington DC: 2016).

2. "The Event 201 Scenario", <http://www.centerforhealthsecurity.org/event201/scenario.html>, (Erişim tarihi: 27 Mart 2020).

3. Ed Yong, "The Next Plague is Coming: Is America Ready?", *Atlantic*, Temmuz/Ağustos 2018.

4. Mark Abadi, Havovi Cooper ve Meg Teckman-Fullard, "How the Coronavirus Compares to SARS, Swine Flu, Zika, and Other Epidemics", *Business Insider*, 10 Mart 2020.

akışı ciddi biçimde etkiledi ve geleceğe dair büyük bir belirsizlik yarattı. Koronavirüsün belirsizlik oluşturduğu bir diğer alan ise devletlerin mücadele stratejileri oldu. Koronavirüse karşı mücadelede hangi yöntemlerin daha sağlıklı sonuçlar vereceğinin tam olarak bilinmemesi devletlerin süreç içerisinde farklı stratejiler yürütmelerine ve farklı sonuçlar elde etmelerine yol açtı. Bu doğrultuda bu analiz devletlerin koronavirüsle mücadelede farklılaşan stratejilerini ele almaktadır. Analizde ilk olarak pandemiyle mücadelede ön plana çıkan bastırma (*suppression*) ve yatıştırma (*mitigation*) stratejileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek her iki stratejinin kısa ve uzun vadedeki etkileri gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci olarak devletlerin pandemiyle mücadele stratejilerinde en çok ön plana çıkan yöntemler olan hareketliliği azaltma ile sosyal mesafeyi koruma ve kamusal dirençliliği artırma faaliyetlerinin uygulanma biçimleri analiz edilecektir. Ayrıca bu süreçte devletlerin stratejilerinin daha iyi anlaşılması açısından virüse karşı mücadelede ön plana çıkan stratejik eylem planları değerlendirilmektedir. Analizde Türkiye'nin koronavirüsle mücadele stratejisi özel olarak incelenirken koronavirüs sonrası dünyanın nasıl etkileneceğine yönelik farklı senaryolara da değinilmektedir.

DEVLETLERİN PANDEMİYLE MÜCADELE SÜREÇLERİNDE ÖN PLANA ÇIKAN HUSUSLAR

Koronavirüse karşı mücadelede devletler iki temel strateji etrafında mücadele etmektedir. Bastırma ve yatıştırma stratejileri olarak adlandırılan bu iki strateji devletlerin kriz yönetim stratejilerindeki farklılıkları da ortaya koymaktadır. Her iki stratejinin uzun ve kısa vadede getireceği avantaj ve dezavantajlar bulunmaktadır. Ülkele-

rin bu stratejileri benimsemelerinde nüfus, sağlık hizmeti kapasitesi ve ekonomik imkanlar gibi farklı dinamikler belirleyici rol oynamaktadır.

Bastırma vs. Yatıştırma Stratejisi

Bastırma stratejisi, merkezden çevreye ya da üst basamaklardan alt basamaklara doğru hiyerarşik bir örgütlenme gerektiren virüse karşı daha merkezi ve daha etkin bir mücadeleyi öngörürken mücadele için her türlü kısıtlayıcı önlemin alınmasına imkan sağlayan strateji olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin krizle mücadele yöntemlerine bakıldığında bastırma stratejisini uygulayan ülkelerin virüsle mücadelede daha başarılı olduğu görülmektedir. Bastırma stratejisinde virüs izleme ve takip mekanizmaları oluşturma, sağlık hizmetlerini erişilebilir kılma ve krizin kamu yönetimi ayağındaki mücadeleyi başarılı bir şekilde yürütme önemlidir.⁵

Bastırma stratejisinde temel amaç virüsle herhangi bir teması olan bireylerin ve onların da temas ettikleri her bireyin karantina altına alınması ve bu şekilde virüsün yayılmasının engellenmesidir. Virüsle temas etmiş bu bireylerin herhangi bir semptom göstermese dahi toplumdandan tamamen izole edilmesinin kısa vadede virüsün yayılmasını engellemede çok etkili olacağı belirtilmektedir.⁶

Bu stratejide olabildiğince çok sayıda bireye test yapılması ve bu sayede herhangi bir semptom göstermeyen fakat virüsle enfekte olan bireylerin de tespit edilerek karantina altına alınması başlıca yöntemdir. Özellikle virüsün ilk yayılım aşamalarında olabildiğince çok sayıda kişiye test yapan ülkelerin virüsün yayılımını engellemede çok daha başarılı oldukları, sürecin en başında bu hususta başarı gösteremeyen ülkelerin ise sü-

5. "Best Strategies against Coronavirus: Track, Isolate, Communicate", *Economic Times*, 19 Mart 2020.

6. Aaron E. Carrol ve Ashish Jha, "This is How We Can Beat the Coronavirus", *Atlantic*, 19 Mart 2020.

recin devamında test sayılarını artırırsalar da süreci kontrol etmekte zorluk yaşadıkları görülmüştür. Bu noktada ülkelerin sahip oldukları test kitlelerinin sayıları ve sağlık hizmetlerinin mevcut durumu da önem kazanmaktadır. Bu hususta genel uygulama semptom gösteren bireylere test yapılması yönünde olsa da bazı ülkeler rastgele örneklem seçme yoluyla genel nüfusun içerisindeki enfekte birey oranını tespit etmeye çalışmaktadır. Bu uygulamada nüfus sayısı az olan ülkelerin daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, 364 bin nüfuslu İzlanda'da bu yöntem aracılığıyla nüfusun yaklaşık yüzde 3'üne test yapılmıştır. Bu uygulamanın gösterdiği en önemli sonuç pozitif teşhis konulan hastaların yaklaşık yarısının herhangi bir semptom göstermemesidir.⁷ Bu sebeple yalnızca semptom gösteren hastalardan ziyade rastgele örneklem yoluyla genel nüfusa test yapılması daha başarılı sonuçlar verebilmektedir.

Bu yöntemin uygulanabilmesinde ülkelerin mevcut sağlık sistemlerinin dayanıklılığı etkilidir. Bu noktada, geçmişte epidemik ve pandemilere karşı mücadele vermiş ülkelerin sağlık sistemlerinin virüse karşı mücadele noktasında daha hazırlıklı olduğu görülmektedir. Örneğin, Çin, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur gibi ülkelerin mevcut durumda koronavirüsle mücadelede diğer ülkelere kıyasla daha başarılı olması epidemik ve pandemi ile mücadele konusunda yakın dönem tecrübelerinin bulunmasıyla ilişkilidir.

Bu kapsamda Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde SARS tecrübesi sonrasında salgınlara karşı daha efektif bir mücadele verme amacıyla ilk müdahale merkezleri kurulmuş bu merkezlerde salgınlara karşı mücadelede kullanılacak gerekli teçhizat hazır bulundurulmuştur.⁸ Ayrıca bu bölgelerde yer alan ülkelerin SARS

tecrübesi dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) uyarısını beklemeden önlemler almaya başlamaları da başarılarında çok etkili olmuştur. Örneğin Tayvan ve Singapur DSÖ sürecin başında virüse karşı herhangi bir seyahat kısıtlaması getirilmesinin gereksiz olduğunu vurgulamasına rağmen Çin'e olan bütün seyahatleri durdurmuştur.⁹ Özellikle Tayvan virüsün insandan insana bulaşması henüz kesinleşmemiş olmasına rağmen Çin'e gözlem amacıyla bir ekip göndermiştir. Daha sonrasında 5 Ocak 2020 itibarıyla şüpheli vakaların karantinaya alınması, uçuşların durdurulması ve havaalanlarında gözetleme mekanizmalarının kurulmasına başlanmıştır. Ayrıca koronavirüs belirtileri gösteren fakat test sonuçları negatif çıkan hastaları ilerleyen aşamalarda da test ederek virüse karşı proaktif test yöntemini uygulamıştır.¹⁰ Dolayısıyla bu bölgede yer alan ülkelerin virüsün yayılımı ciddi bir boyuta ulaşmadan önce üst düzey tedbirler almaya başlaması olumlu bir tablo ortaya çıkarmıştır.

Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinin geçmiş tecrübelerinin toplumu bilinçlendirdiği ve bu ülkelerin Batı ülkelerine kıyasla virüsle mücadelede başarılı olmasında toplumsal dinamiklerin de etkili olduğu ifade edilmektedir.¹¹ Virüsün yayılma sürecinin başlarında bireylerin bu ülkelerde durumun ciddiyetine uygun önlemler aldıkları ve sosyal izolasyonun çok daha başarılı olduğu, Batı ülkelerinde ise durumun ciddiyetinin toplum tarafından yeterince anlaşılmadığı görülmüştür. Örneğin Hong Kong'da Çin'de bir virüsün yayıldığı söylentisinin hemen akabinde bireyler herhangi bir duyuru beklemeden kamusal alanlarda maske takmaya ve hijyen kurallarına dikkat ederek de-

7. "Coronavirus: Iceland's Mass Testing Finds Half of Carriers Show No Symptoms", *Al Arabiya*, 25 Mart 2020.

8. Laura Spinney, "The State Transformed: Singapore Has Become a Model for Battling Coronavirus", *New Statesman*, 25 Mart 2020.

9. "Experience of Sars a Key Factor in Countries' Response to Coronavirus", *Guardian*, 15 Mart 2020.

10. C. Jason Wang, Chun Y. Ng ve Robert H. Brook, "Response to COVID-19 in Taiwan Big Data Analytics, New Technology, and Proactive Testing", *JAMA*, 3 Mart 2020.

11. "Coronavirus: What Could the West Learn from Asia?", BBC, 21 Mart 2020.

zenfektan kullanmaya başlamıştır.¹² Yine Güney Kore’de hükümet herhangi bir kısıtlama getirmeden bireyler self-izolasyon yöntemini tercih ederek kamusal alanlarda bulunmamaya başlamış ve bu sebeple pek çok restoran kapanmak zorunda kalmıştır.¹³ Dolayısıyla hem altyapı açısından hem de toplumsal dinamikler açısından bu ülkeler Batı ülkelerine kıyasla daha başarılı olmuştur.

Her ne kadar virüsün ilk dalgasında söz konusu ülkeler durumu Batı ülkelerine kıyasla kontrol altına almış olsa da ikinci bir dalgada alınması gereken tedbirler hala belirsizliğini korumaktadır.¹⁴ Ülkelerin ikinci dalga tehlikesine yönelik olarak Çin örneğinde olduğu gibi ülkeye yabancıların girişini tamamen durdurması söz konusu olabilir.¹⁵ Bu noktada gündeme gelen bir diğer husus 12-18 aydan önce virüse karşı bir aşı geliştirilememesi durumunda mevcut tedbirlerin daha da artırılması gerektiğinde bu durumun ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla nasıl yönetileceğidir.

Yatıştırma stratejisi ise devletlerin salgının etkisini kısa vadede durdurmak yerine uzun vadede yavaşlatması ve bu şekilde sağlık hizmetlerine yönelik ihtiyacın zirveye çıktığı dönemde virüse karşı en riskli grupta bulunanların korunması stratejisidir. Bu stratejide virüse karşı sert mücadelenin ziyade kademeli olarak kontrolü sağlama tercih edilmektedir. Virüsün farklı yayılma dalgalarında kaç kişinin hayatını kaybedeceği, enfekte olanların toplumun geri kalanından nasıl izole edileceği ve ekonomik ve sosyal süreçlerin virüsün yayılmasından etkilenip etkilenmeyeceği hususları bu noktada ön plana çıkmaktadır. Virüse karşı kitlesel bağışıklığı artırarak ani kısıtlayıcı

tedbirleri azaltmaya dayalı bu strateji 2009’daki pandemi esnasında da uygulanmıştır.¹⁶

Yatıştırma stratejisi, özellikle İngiltere’nin sürecin başında izlediği virüse karşı mücadele stratejisi olarak ön plana çıkmıştır. İngiltere’de yatıştırma stratejisi “sürü bağışıklığı kazandırma” (*herd immunity*) yöntemi üzerinden tartışılmıştır. Bu strateji toplumun virüse karşı bağışıklığını artırmak için toplumun en az yüzde 60’ının kademeli olarak virüse bağışıklık kazanmasını öngörmektedir. İngiltere virüsün yayılması sürecinin başında bu stratejiyi izleyerek sağlık hizmetlerinde tedarik zincirindeki yetersizlikleri minimize etme amacı gütmüştür.¹⁷ Hastane kapasitelerinin sınırlı olması, test ve maskeler konusunda yetersizlik yaşanması İngiltere’nin bu stratejiyi benimsemesinde etkili olmuştur.

Virüsün ilk dalgasında bastırma stratejisinin uygulanması gerektiği, uzun vadeli yayılımın önlenmesi amacıyla ileri aşamalarda yatıştırma stratejisinin tercih edilebileceği belirtilmektedir.

Fakat mevcut araştırmaların sonuçları yatıştırma stratejisinin virüsün yayılım hızını ancak uzun vadede düşürebileceğini, bu sebeple tüm ülkelerin virüsün ilk aşamasında yani aşı bulunana kadar bastırma stratejisini benimsemeleri gerektiğini vurgulamaktadır. İngiltere örneğinde olduğu gibi bazı ülkeler virüsün yayılımına göre süreç yatıştırma stratejisinden bastırma stratejisine geçiş yapmıştır.¹⁸ İngiltere’nin yatıştırma politikasından vazgeçmesinde

12. “SARS Made Hong Kong and Singapore Ready for Coronavirus”, *Axios*, 25 Mart 2020.

13. Eun A Jo, “A Democratic Response to Coronavirus: Lessons from South Korea”, *Diplomat*, 30 Mart 2020.

14. Laura Spinney, “The State Transformed: Singapore Has Become a Model for Battling Coronavirus”, *New Statesman*, 25 Mart 2020.

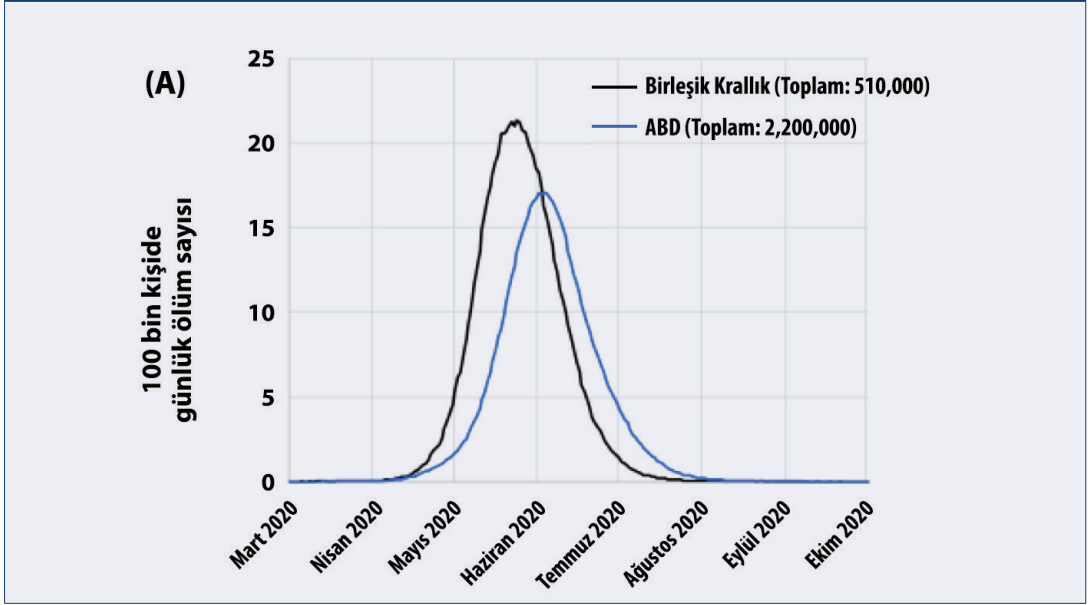
15. “To Slow Virus, China Bars Entry by Almost All Foreigners”, *New York Times*, 26 Mart 2020.

16. *Impact of Non-Pharmaceutical Interventions (NPIs) to Reduce COVID19 Mortality and Healthcare Demand*, (Imperial College COVID 19 Response Team, Londra: 2020).

17. Timothy Huzar, “COVID-19 Suppression ‘Only Viable Strategy at the Current Time’”, *Medical News Today*, 20 Mart 2020.

18. Hacı Mehmet Boyraz, “5 Soru: Koronavirüs Salgını ve İngiltere”, *SETA*, 23 Mart 2020.

GRAFİK 1. İNGİLTERE VE ABD'DE HİÇBİR ÖNLEM ALINMADIĞI TAKDİRDE TAHMİNİ ÖLÜM SAYILARI

Kaynak: "Impact of Non-Pharmaceutical Interventions (NPIs) to Reduce COVID19 Mortality and Healthcare Demand", Imperial College COVID 19 Response Team, 16 Mart 2020.

vaka sayısının öngörülmeleyen bir biçimde artması ve vakaların tıbbi müdahale gerektirecek seviyede seyretmesi etkili olmuştur. Imperial College'ın hazırladığı bir raporda hiçbir tedbir alınmadığı takdirde üç aylık süreçte İngiltere'de 510 bin kişinin hayatını kaybedeceğine yönelik yaptığı simülasyon bu stratejinin değişiminde önemli rol oynamıştır.

Her ne kadar sürecin başında sağlık hizmet kapasiteleri ve ekonomik koşulları elverişli olan ülkelerin virüsün yayılımını ilk aşamada durdurmak açısından bastırma stratejilerini benimsemesi gerektiği görüşü ön plana çıksa da son haftalarda yatıştırma stratejisinin uygulanması gerektiği ülkeler tarafından ciddi şekilde tartışılmaya hatta uygulanmaya başlamıştır. Örneğin İsveç kafe ve restoran gibi toplu alanları kapatmamış ve bireylerin sosyal mesafe kurallarına uyararak sokağa çıkmalarına herhangi bir kısıtlama getirmemiştir. Üniversite ve liseleri kapatmasına rağmen anaokulu ve ilkokullarda eğitime devam etmiştir. Risk grubunda bulunan 70 yaş ve üzerindeki vatan-

daşların evde kalması tavsiye edilmiştir.¹⁹ İsveçli yöneticiler bu stratejisinin benimsenmesinde bastırma stratejisinin uzun dönemli uygulanmasının imkansız olmasını gerekçe olarak göstermektedir.²⁰ Fakat bu stratejinin sürdürülebilirlik açısından bastırma stratejisine göre daha başarılı olduğu düşünülse de virüsün yayılımını kontrol edilemeyecek bir noktaya taşıma ihtimali yüksektir.²¹ Zira bu strateji bastırma stratejisine kıyasla kısa vadede daha çok bireyin virüsle enfekte olmasına neden olmaktadır. Bu sebeple virüsün ilk dalgasında bastırma stratejisinin uygulanması gerektiği uzun vadeli yayılımın önlenmesi amacıyla ileri aşamalarda yatıştırma stratejisinin tercih edilebileceği belirtilmektedir.²²

19. "What is 'Herd Immunity' and How is Sweden's Coronavirus Response Different to the Rest of the World?", *Evening Standard*, 2 Nisan 2020.

20. "Swedish PM Warned Over 'Russian Roulette-Style' Covid-19 Strategy", *Guardian*, 23 Mart 2020.

21. Alex Ward, "Sweden's Government has Tried a Risky Coronavirus Strategy. It Could Backfire", *Vox*, 9 Nisan 2020.

22. Helen Branswell, "Understanding What Works: How Some Countries are Beating Back the Coronavirus", *Stat News*, 20 Mart 2020.

TABLO 1. SOSYAL MESAFE TEDBİRLERİNİN TANIMI VE AMAÇLARI

Sosyal Mesafe Tedbirleri	Tanım	Amaç
Evde Kalma	<ul style="list-style-type: none"> Bireylerin evde kalmalarını ve toplu buluşmalardan kaçınmalarını sağlamak, riskli gruplarla teması minimuma indirmek 	<ul style="list-style-type: none"> Bireylerin sosyal izolasyonunu sağlayarak virüsün yayılmasını ve ölüm oranlarındaki artışı engellemek ve sağlık sistemi üzerindeki baskıyı azaltmak
Eğitim Kurumlarının Kapatılması	<ul style="list-style-type: none"> Okulların kapatılması Yükseköğretim kurumlarının kapatılması 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuklar arasındaki iletişimi minimuma indirmek Çok sayıda insanın toplandığı üniversite ortamlarında riski ortadan kaldırmak <p>[Bu yöntemin başarıya ulaşması için çocukların ve gençlerin okul dışında da toplanmaları engellenmelidir.]</p>
İş Yerlerinin Kapatılması	<ul style="list-style-type: none"> Fabrikaların, iş yerlerinin, kafe ve restoranların, tarımsal üretim alanlarının, inşaatların, spor kulüplerinin kapatılması Esnek çalışma programları, evden çalışma imkanı, iş yerlerinde sosyal mesafe kurallarına uyularak çalışma sisteminin değiştirilmesi, e-mail ve telekonferans sistemi kullanılarak birebir iletişimin azaltılması 	<ul style="list-style-type: none"> Sınırlı alanlarda çok sayıda insanın uzun süre temasta bulunmasını azaltmak Hastalık riski açısından farklı özelliklere sahip bireylerin aynı ortamda uzun süreli kalmasının önüne geçmek
Özel Gruplara Yönelik Tedbirler	<ul style="list-style-type: none"> Özel grupların bir arada yaşadığı bakım merkezleri, psikiyatri merkezleri, barınaklar ve hapishanelerde riski azaltmak 	<ul style="list-style-type: none"> Çok farklı grupların uzun süreli bir arada yaşadığı yerlerde sürecin en başından itibaren virüsün yayılmaması için sıkı tedbirler alınmasını sağlamak
Toplu Gösterilerin Yasaklanması	<ul style="list-style-type: none"> Kültürel etkinlikler Spor etkinlikleri Festivaller Dini toplantılar Konferanslar, toplantılar, ticari fuarlar vs. 	<ul style="list-style-type: none"> Sınırlı bir alanda çok sayıda insanın bir araya gelmesini engellemek Spor etkinlikleri gibi açık alan etkinliklerinde bile katılımcıların toplu taşıma araçlarında ve giriş-çıkışlarda temasını minimize etmek
Belli Bir Bölgenin/ Binanın Karantina Altına Alınması	<ul style="list-style-type: none"> Belli bir bölgeye ya da binaya tüm giriş çıkışları durdurmak 	<ul style="list-style-type: none"> Çok sayıda enfekte bireyin olduğu alanlarda bireyler arası teması engellemek

Kaynak: *Considerations Relating to Social Distancing Measures in Response to COVID-19*, (European Center for Disease Prevention and Control, İsveç: 2020).

Hareketliliği Kısıtlama ve Sosyal Mesafeyi Koruma

Devletlerin koronavirüse karşı mücadele stratejisinin en önemli başlıklarından birisini toplumsal hareketliliği kısıtlama ve gündelik hayatta sosyal mesafe kurallarına uyulmasını sağlama oluşturmuştur. Kitleli hareketliliğin kısıtlanması daha önceki epidemilerde de sıkça uygulanmıştır. Geçmiş tecrübeler hareketliliğin kısıtlanması ve sosyal mesafe kurallarının tam olarak uygulanabilmesi için üniversite ve iş yerleri başta olmak üzere kamusal alanların geçici olarak kapatılması ve ev karantinası uygulamasına geçilmesini önermektedir.²³ Gerek bastırma gerek yatıştırma stratejisini izleyen ülkeler belli

ölçülerde hareketliliği kısıtlama ve sosyal mesafeyi korumaya yönelik tedbirler almıştır.

Devletler hareketliliği kısıtlamada birkaç yöntemi tercih etmektedir. Birinci yöntem enfekte sayısının çok yüksek olduğu şehirlerde uygulanan karantina yöntemidir. Bastırma stratejisinin bir parçası olan bu yöntemin amacı karantina altına alınan bölgeye giriş ve çıkışların yasaklanması ve bu sayede virüsün yayılımının engellenmesidir. Bu kapsamda Ocak ayından itibaren Çin'de uygulanmaya başlanmış ve başta virüsün çıktığı Wuhan şehri olmak üzere toplamda yirmi şehirde karantina ilan edilmiştir.²⁴ Yine pek çok ülkede yurt dışından seyahat eden kişiler geçici olarak karantina altına alınmıştır. Türki-

23. "Impact of Non-Pharmaceutical Interventions (NPIs) to Reduce COVID-19 Mortality and Healthcare Demand".

24. Liza Lin, "How China Slowed Coronavirus: Lockdowns, Surveillance, Enforcers", *Wall Street Journal*, 10 Mart 2020.

TABLO 2. ÜLKELERDE DIŞARI ÇIKMA KISITLAMASININ KAPSAMI

Ülke	Mutlak Dışarı Çıkma Yasağı İlan Edildi mi?	Dışarı Çıkma Kısıtlaması Nasıl Uygulanıyor?	Alışveriş vb. İçin Dışarı Çıkma Serbest mi?
Türkiye	Hayır 10 Nisan'dan itibaren hafta sonları hariç	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet (65 yaş ve üzeri ile 20 yaş ve altı hariç (özel koşullar dışında))
Almanya	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
İtalya	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet (Gidilecek yeri belirten form dolduruluyor.)
Fransa	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet (Gece saatleri dışında)
İngiltere	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
Belçika	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
İrlanda	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
Avustralya	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
ABD	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
Güney Kore	Hayır	Dışarı çıkma kısıtlaması uygulanmıyor.	Evet
İspanya	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
İsrail	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet
Yunanistan	Hayır	Kısmi dışarı çıkma kısıtlaması	Evet (İzintile)

Kaynak: TR Diplomacy, <http://trdiplomacy.com>, [Erişim tarihi: 14 Nisan 2020].

ye'de ise 11 Mart 2020 tarihinden başlayarak 21 Nisan 2020 itibariyle 239 yerleşim birimi karantina altına alınmıştır. Dolayısıyla karantina genel bir uygulamadan ziyade ülkelerin riskin yüksek olduğu bölgelerde uyguladıkları bir yöntemdir.

Hareketliliği kısıtlamada tercih edilen ikinci yöntem ise dışarı çıkma yasağı getirilmesidir. Fakat hiçbir ülke topyekun bir dışarı çıkma yasağı uygulamamaktadır.²⁵ Dışarı çıkma yasağı uygulayan İngiltere, İtalya, Belçika, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde vatandaşların işe gitmeleri ve temel ihtiyaçlarını gidermeleri için dışarı çıkabilmeleri yasak kapsamının dışında tutulmuştur. Bazı ülkeler ise belirli saatler kapsamında dışarı çıkma yasağı ilan etmiştir. Macaristan, Suudi Arabistan, Mısır, Libya ve Filipinler gibi ülkeler belirli saatler arasında dışarı çıkma yasağı getirmiş ve uymayanlara ceza verileceğini duyurmuştur. Son olarak bazı ülkeler

ise virüse karşı risk grubunda bulunanlara yönelik dışarı çıkma yasağı ilan etmiştir. Türkiye'de 20 yaş ve altındaki ile 65 yaş ve üzerindeki vatandaşlara getirilen dışarı çıkma yasağı bu kapsamdadır.

Ülkelerin karantina ve sokağa çıkma yasağı konularında topyekun bir yasak getirememeleri dolayısıyla bireylerin “sosyal mesafe” (*social distancing*) kurallarına uyması önem kazanmaktadır. Zira virüsün yayılma hızını düşüren sosyal mesafe kuralları insanların kamusal alanlara zorunlu halde dışında çıkmaması ve çıktıkları takdirde birbirleri arasında 1,5 metrelik mesafe koymasına dayanmaktadır. 1918-1922 arasındaki İspanyol Gribi pandemisi esnasında yaklaşık dört yıl boyunca uygulanan sosyal mesafe uygulaması virüsün yayılım hızını azaltmıştı.²⁶ Bu sebeple bireyler arasındaki fiziksel temasın minimuma indirilmesi ve hijyen kurallarının katı bir biçimde uygulanmasına yö-

25. Juliana Kaplan, Lauren Frias ve Morgan McFall Johnsen, “A Third of the Global Population is on Coronavirus Lockdown”, *Business Insider*, 28 Mart 2020.

26. Laura Spinney, *Pale Rider: The Spanish Flu of 1918 and How It Changed the World*, (Public Affairs, New York: 2017).

nelik kampanyalar yapılmaktadır. Türkiye’de Sağlık Bakanlığının yürüttüğü kampanya örneğinde de görüldüğü gibi sosyal mesafenin sağlanmasına yönelik ülke çapındaki kampanyalar toplumun bilinçlenmesini de sağlamaktadır.

Bu süreçte bireylerin sosyal izolasyonunun psikolojik etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar da önem kazanmaktadır. DSÖ sosyal izolasyon süreçlerinde bireylerin psikolojik açıdan yaşayacağı sıkıntılara yönelik çeşitli tedbirler alınmasını tavsiye etmektedir. Bu hususta çocukların risk altında olduğu vurgulanmaktadır.²⁷ Bireylerin bu süreçte endişe, kaygı bozukluğu, depresyon gibi rahatsızlıklar yaşayabileceğine işaret edilirken bu konuda toplum psikolojisinin yönetilmesi gerektiğine de dikkat çekilmiştir.²⁸

Koronavirüsle ilgili belirsizliğin devam etmesi sebebiyle sosyal mesafe kurallarını gündelik hayatta devam ettirmede teknolojik gözetleme (*surveillance*) mekanizmalarının kullanımı da yaygınlaşmaktadır. Pek çok ülkede yapay zeka destekli gözetleme mekanizmaları aracılığıyla salgının yayılımı kontrol altına alınmaktadır.²⁹ Örneğin Çin karantina sonrasında salgının yeniden nüksetmesi tehlikesine karşı akıllı telefonlar aracılığıyla vatandaşların durumunu takip ederek toplu yaşam alanlarını olası tehlikelere karşı korumaktadır.³⁰ Yine bir aplikasyon aracılığıyla vatandaşların vücut sıcaklığını düzenli olarak ölçerek virüs tehlikesi noktasında yeşil, sarı ve kırmızı olmak üzere üç seviyeye ayırarak takip

etmektedir.³¹ Türkiye’de de hastaların takibini yapmak ve toplumdan izolasyonlarını sağlamak için bir aplikasyon uygulaması geliştirilmiştir. Teknolojinin yardımıyla geliştirilen bu uygulamalar virüsün yayılımının durdurulmasında önemli rol oynamaktadır.

Kamusal Dirençliliği Artırma

Devletlerin koronavirüse karşı mücadelesinde ön plana çıkan bir diğer husus kamusal dirençliliği artırarak virüse karşı uzun süreli mücadelede kurumların ve toplumun kırılabilirliğini azaltmaktır.

Kurumsal düzeyde ülkelerin özellikle sağlık sistemlerinin virüse karşı mücadelede kırılabilirlik seviyesi önem taşımaktadır. Küresel Sağlık Güvenliği Endeksi’nde en üst sıralarda bulunan İngiltere, Fransa, İspanya ve Hollanda gibi ülkelerin ve özellikle otuzuncu sırada bulunan İtalya’nın³² virüse karşı temel sağlık hizmetlerini sunmada yetersiz kalışı ülkelerin mevcut sağlık sistemlerinin de tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Sağlık sistemlerinin pandemi riskine karşı tamamen hazırlıksız olduğu ve uzun vadede bu durumun küresel tedarik zincirinin bozulmasıyla daha da büyüyeceği ifade edilmektedir. Bu sebeple koronavirüsle mücadele kapsamında küresel tedarik zincirinin dayanıklılığını artırmanın ülkelerin önümüzdeki süreçte temel hedeflerinden birisi olacağı söylenmektedir.³³ Bu noktada devletlerin sağlık sistemlerinde dayanıklılığı artırmak için kamu-özel sektör iş birliğine dayalı bir modele geçebileceği ifade edilmektedir. ABD’de Trump’ın General Motors’a solunum cihazı üretme emri vermesi de devletlerin piyasaya müdahalesini örneklendirmektedir.

27. Amy Olrick, “Coronavirus Crisis: What Your Children Need Most for a Strong, Resilient Future is You”, *USA Today*, 23 Mart 2020.

28. “Mental Health and Psychological Resilience During the COVID-19 Pandemic”, WHO/Europe, 27 Mart 2020, <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/mental-health-and-psychological-resilience-during-the-covid-19-pandemic>, (Erişim tarihi: 30 Mart 2020).

29. Seca Toker, “Koronavirüs Salgını ile Mücadelede Büyük Veri ve Yapay Zeka Çalışmaları”, *SETA Perspektif*, Sayı: 266, (Nisan 2020).

30. Paul Mozur, Raymond Zhong ve Aaron Krolik, “In Coronavirus Fight, China Gives Citizens a Color Code, With Red Flags”, *New York Times*, 1 Mart 2020.

31. Yusuf Emre Koç, “5 Soru: Çin’in Koronavirüs Sınavı”, *SETA*, 24 Mart 2020.

32. Söz konusu endeksin birinci sırasında ABD bulunurken, ikinci sırada İngiltere, üçüncü sırada Hollanda, on birinci sırada Fransa, on beşinci sırada ise İspanya bulunmaktadır. Bkz. <https://www.ghsindex.org/>.

33. “The Economic Wallop of COVID-19: Q&A with RAND Experts”, RAND Corporation, 26 Mart 2020.

Koronavirüsle mücadele kapsamında küresel tedarik zincirindeki bozulmalar ve ülkelerin halihazırdaki sağlık sistemleri ve imkanlarının yetersiz kalması ülkeleri alternatif yöntemler aramaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda özellikle Avrupa ülkelerinin sağlık sistemlerinin yetersizliği nedeniyle ekstra tedbirler alınmaya başlanmıştır. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkede sağlık malzemeleri, maskeler, hijyen ürünleri ve solunum cihazları sıkıntısı yaşanmıştır. Almanya gibi sağlık sistemi göreceli olarak güçlü ülkelerde dahi sağlık personellerine gerekli koruyucu malzemelerin sağlanamaması tartışmalara yol açmıştır.³⁴ Mevcut durumda bazı ülkeler orta ve uzun vadede sağlık sistemlerini güçlendirmeye çalışsa da mevcut durumda ön plana çıkan çözüm ülkelerin ihtiyaç duydukları sağlık malzemelerini birbirlerinden temin etmesidir. Pek çok ülke ihtiyaç duydukları yardım malzemelerini temin etmek amacıyla diğer ülkelerden yardım istemiştir. Bu süreçte ülkeler birbirlerine tıbbi malzeme konusunda yardım etmesine rağmen bazı ülkelerin bir başka ülkeye gönderilen tıbbi malzemelere el koyması durumun vahametini ortaya koymuştur.

Kamusal dirençliliği sağlamanın bir diğer boyutu ise kamusal iletişimi güçlendirmek ve toplumun virüsün yayılımı konusunda düzenli ve şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesini sağlamaktır. Her ne kadar bu konuda ülkelerin neredeyse tamamı başarılı bir sınav verse de sürecin en başında Çin'in uluslararası toplumu virüs tehlikesine karşı yanlış yönlendirmesi ön plana çıkan en olumsuz örnek olmuştur. Sürecin başında salgını örtbas etmeye çalışması Çin'in virüsle ilgili açıkladığı rakamlara yönelik de bir güvensizliğe sebep olmaktadır.³⁵

Kamusal dayanıklılığın bir diğer boyutunu ise toplumsal düzeyde kırılabilirliği azaltmak

oluşturmaktadır. Toplumsal düzeyde kırılabilirliği azaltmak için toplumların finansal, sosyal ve mental açıdan koronavirüsle mücadelede alınacak tedbirlere ve süreç sonrasında gündelik hayattaki değişikliklere uyum sağlaması önemlidir.³⁶ Dolayısıyla toplumların değişen koşullara uyum sağlama kabiliyeti devletlerin koronavirüse karşı mücadelesinde çok önemli bir yere sahiptir. Daha önce de belirtildiği gibi Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinin virüse karşı daha başarılı bir mücadele vermesinde daha önceki tecrübelerle karşı gelişen toplumsal dayanıklılığın rolü çok önemlidir.

Stratejik Eylem Planları

Özellikle gelişmiş ülkelerin ve uluslararası kuruluşların olası bir pandemiye karşı daha önceden hazırladıkları stratejik eylem planları da bazı devlet ve kuruluşların virüse karşı mücadelesinde ön plana çıkmıştır. Bu hususta ABD tarafından 2005'te hazırlanan Ulusal Pandemi Stratejisi diğer ülkelerin pandemiye karşı mücadelesinde de taslak metin olarak ele alınmıştır. ABD'nin Ulusal Pandemi Stratejisi temel üç başlık etrafında oluşturulmuştur:³⁷

Hazırlık ve İletişim: Olası bir pandemiye hazırlık için atılması gereken tüm adımların pandemi tehlikesi belirmeden atılması ve tüm hükümet, topluluk ve bireyler düzeyinde yetki ve sorumluluklar doğrultusunda iletişim kurulmasına yönelik adımlar,

Gözetleme ve Tespit: Ulusal ve uluslararası sistemler aracılığıyla nüfusu korumak için durumun farkındalığını sağlamaya yönelik adımlar,

34. M. Erkut Ayvaz ve İbrahim Alboğa, "Almanya'nın Koronavirüs Salgınına Karşı Mücadelesi", *SETA Perspektif*, Sayı: 265, (Nisan 2020).

35. Scott N. Romaniuk ve Tobias Burgers, "Can China's COVID-19 Statistics Be Trusted?", *Diplomat*, 26 Mart 2020.

36. Ton Wilthagen and Paulien Bongers, "Resilience in an Infected Society", Tilburg University, <https://www.tilburguniversity.edu/research/impact/resilience-infected-society>, (Erişim tarihi: 30 Mart 2020).

37. "National Strategy for Pandemic Influenza", US Homeland Security Council, Kasım 2005.

Mücadele ve Önleme: Salgının yayılmasını önlemeye ve sosyal, ekonomik ve sağlık açısından yaratacağı etkileri yatıştırılmaya yönelik adımlar.

Mevcut stratejiye rağmen ABD'nin 2009'daki H1N1 epidemisine karşı mücadelesinde çeşitli sorunlar yaşanmıştı. Salgın sırasında federal hükümet ve eyalet hükümetlerinin tamamında müşterek komuta zincirinin başarılı bir şekilde oluşturulamaması, aşı üretimiyle ilgili provokatif haberleri engelleyecek bir iletişim stratejisi geliştirilememesi, ulusal gözetleme stratejisinin oluşturulamaması, ilaç tedarik zincirinin başarılı bir şekilde yönetilememesi, laboratuvar kapasitesinin yetersiz kalması ve daha kırılğan ve acil yardıma ihtiyacı olan kitlelere ulaşılamaması bu sorunlar arasında yer almıştır.³⁸ Bu sebeple 2017'de Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından bir Pandemi Grip Planı hazırlanmıştır. 2017'deki bu planda virüsle etkili bir mücadele için federal hükümete tüm ulusal güç unsurlarının kullanılabilmesi yetkisi tanınırken eyaletlerin de kendi mücadele planlarını hazırlaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca pandemiyle mücadele kapsamında federal hükümetin özel sektörden talepte bulunabileceği belirtilmiştir. Bu sayede özel sektör tıbbi ürünler ile gıda, yakıt ve su gibi temel ihtiyaçların üretilmesi ve gerekli noktalara transfer edilmesinde federal hükümetin taleplerini eksiksiz ve koşulsuz yerine getirmek zorunda bırakılmıştır.³⁹

Fakat mevcut durumda koronavirüse karşı mücadelede ABD'nin stratejisinin yetersiz kalacağı öngörülmektedir. Zira ABD ulusal stratejisi ve planı, pandemiye karşı etkin mücadele kapsamında tüm ABD vatandaşlarının en geç altı ay içerisinde aşılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca ABD federal hükümetinin -her ne kadar

stratejik plan pandemi tehlikesi başlamadan söz konusu tedbirlerin alınması zorunlu kılarsa da- zamanında gereken tedbirler alınmadığı için mücadelede yetersiz kalacağı öngörülmektedir. Bu husus Ulusal Güvenlik Konseyi'ne bağlı Pandemi Mücadele Ekibi'nin 2018'de görevden alınması ve çalışmalarının durdurulması örneği üzerinden sıkça ifade edilmektedir.⁴⁰

Avrupa Birliği'nin (AB) *Integrated Political Crisis Response* (IPCR) metni de bu süreçte ön plana çıkan bir diğer stratejik plan olmuştur. AB üyesi ülkelerinde 11 Eylül saldırılarından itibaren doğal afetler ve insan kaynaklı sektörler arası krizlerin çözümü için bir yol haritası oluşturan bu metin; krizlere karşı bilgi paylaşımı, ortak karar alma mekanizmaları ve koordinasyon hususlarını devreye sokmaktadır. Bu noktada AB tarafından kriz yaklaşımı üç farklı ekseninde ele alınmaktadır: İzleme aşamasında mevcut krizle ilgili kısa bilgilendirmeler yapılırken ikinci aşamada krizle alakalı kapsamlı raporlar hazırlanmaktadır. Tam aktivasyon olarak adlandırılan üçüncü aşamada ise üye ülkelerin üst düzey katılımıyla krize yönelik aksiyon planları oluşturulmaktadır.⁴¹ AB bünyesinde bu plan göç krizi ve Ebola salgınında ilk iki aşamada uygulansa da 2 Mart 2020 itibarıyla üçüncü aşama olan tam aktivasyon aşaması ilk defa uygulanmaya başlanmıştır.

Bu çerçevede AB'nin koronavirüse karşı stratejisi dört başlıkta açıklanmıştır:⁴²

- Tek pazarı koruyarak sağlık sektöründe tedariki ve dağıtım zincirlerini sağlamak ve korumak,

38. "Assessing Policy Barriers to Effective Public Health Response in the H1N1 Influenza Pandemic", Association of State and Territorial Health Officials, Haziran 2010.

39. "National Strategy for Pandemic Influenza: Implementation Plan", US Homeland Security Council, Kasım 2005.

40. Lena H. Sun, "Top White House Official in Charge of Pandemic Response Exits Abruptly", *Washington Post*, 10 Mayıs 2018.

41. "The Integrated Political Crisis Response-IPCR Arrangements", Council of European Union, https://www.consilium.europa.eu/media/29699/web_ipcr.pdf, (Erişim tarihi: 28 Mart 2020).

42. "European Commission's Action on Coronavirus", European Commission, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/european-commissions-action-coronavirus_en, (Erişim tarihi: 28 Mart 2020).

- Krizin kalıcı etkilerinden kaçınmak için desteklerle insanların iş ve gelir durumlarının orantısız bir biçimde etkilenmesini önlemek,
- Firmaları desteklemek ve finans sektöründe likidite sorununun yaşanmasını engellemek,
- AB ülkelerinin tam koordinasyon içerisinde devlet yardımları ve destek mekanizmalarına yönelik kuralları esneterek çalışmasına izin vermek,

AB'nin açıkladığı stratejinin daha çok AB pazarının virüsün yaratacağı ekonomik daralmadan etkilenmemesine yönelik olduğu görülmektedir. Krizle mücadelede üye ülkelere Avrupa Merkez Bankası aracılığıyla 750 milyar avro kaynak sağlanması da krizin ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik önemli bir adımdır. Bu sebeple AB'nin ekonomi odaklı bir yatıştırma stratejisi benimsediği ve üye ülkelerin krizle mücadelesini kendi inisiyatiflerine bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu noktada AB kapsamında krizle mücadelede AB ekseninden ziyade ulusal düzeyde alınan tedbirler ön plana çıkmaktadır. AB üyesi ülkelerde koronavirüsün yayılımının farklılık göstermesi ve ülkelerin virüsle mücadele kapsamında ulusal sınırlarını üye diğer ülkelere kapatması bu durumun nedenleri arasındadır.⁴³ Dolayısıyla pandemi tehlikesine karşı detaylı bir plana sahip olan AB bu planı mevcut durumda hayata geçirememiştir.

TÜRKİYE'NİN KORONAVİRÜSLE MÜCADELE STRATEJİSİ

Türkiye koronavirüsle mücadelesine ülke sınırları içerisinde ilk vakanın görüldüğü 10 Mart'tan

43. Stefan Lehne, "How Coronavirus is Testing the EU's Resilience", Carnegie Europe, 25 Mart 2020.

çok daha önce başlamıştır. Bu bağlamda süreç içerisinde bastırma stratejisini önceleyerek virüse karşı mücadelede katı tedbirler almış ve büyük ölçüde başarılı sonuçlar elde etmiştir. Türkiye'nin virüse karşı yürüttüğü mücadelede başarılı olmasında AK Parti hükümetinin diğer ülke hükümetlerine kıyasla kriz çözmede tecrübeli olması, özellikle son yirmi yılda sağlık hizmetleri kapasitesinin büyük ölçüde iyileştirilmesi, Cumhurbaşkanlığı sistemiyle birlikte hızlı karar alma ve uygulamanın sağlanması ve siyasal liderliğin süreçteki kararlılığı etkili olmuştur.⁴⁴

Türkiye'nin koronavirüse karşı mücadele stratejisinin ana çerçevesini 2019'da hazırlanan *Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı* oluşturmuştur. Bu plan doğrultusunda Türkiye koronavirüs tehdidinin ortaya çıktığı ve diğer ülkeler tarafından henüz herhangi bir tedbir alınmadığı 10 Ocak 2020'de otuz bir uzmandan oluşan Koronavirüs Bilim Kurulunu kurmuştur.

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı 2009'daki H1N1 pandemisi esnasında yaşanan sorunlar temel alınarak hazırlanmış ve bu doğrultuda hasta yönetimindeki eksikliklerin revize edilmesi, laboratuvar ve insan kaynağı kapasitelerinin artırılması, mali kaynakların iyileştirilmesi, organizasyonel yapıların oluşturulması ve iletişim stratejisinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır.⁴⁵ Plan; planlama ve koordinasyon, durumun izlenmesi ve değerlendirilmesi, koruma ve kontrol, tıbbi uygulamalar ve iletişim başlıklarında ve altı farklı alarm düzeyinde pandemiyle mücadelede devletin izlemesi gereken stratejiyi özetlemektedir. Pandemi tehdidinin yavaş seyrettiği ilk alarm düzeyinde daha sınırlı tedbirler alınması öngörülürken altıncı alarm düzeyinde kapsamlı tedbirler alınması öngörülmüştür.

44. Nebi Miş, "Türkiye'nin Kriz Yönetim Başarısı", *Kriter*, Sayı: 45, (Nisan 2020).

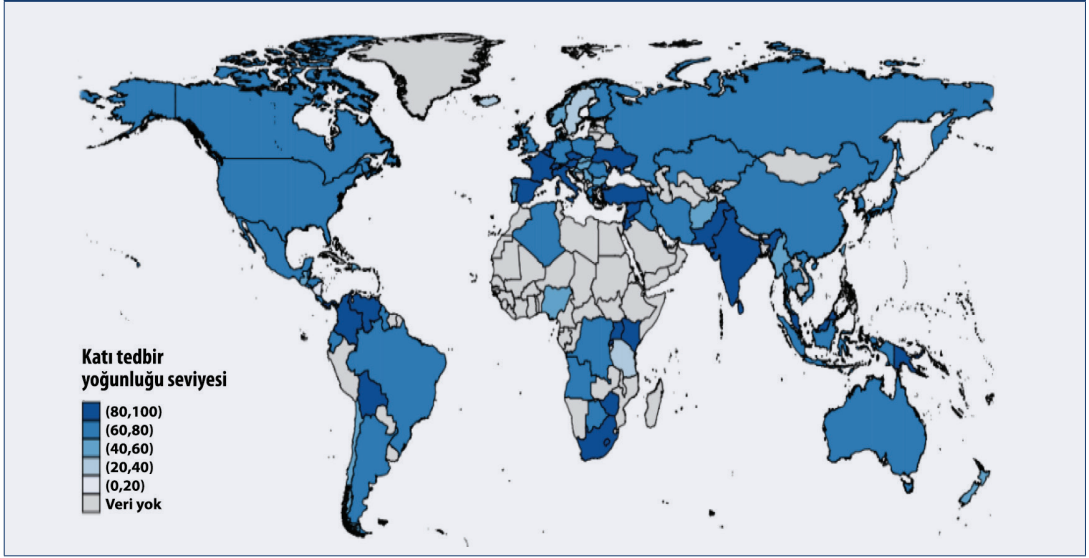
45. *Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı*, (TC Sağlık Bakanlığı, Ankara: 2019).

TABLO 3. TÜRKİYE PANDEMİK İNFLUENZA ULUSAL HAZIRLIK PLANI'NDA ULUSAL ALARM DÜZEYLERİNE GÖRE YAPILMASI GEREKENLER⁴⁶

Ulusal Alarm Düzeyi 1'e Göre Yapılması Gerekenler	Ulusal Alarm Düzeyi 6'ya Göre Yapılması Gerekenler
<p>Planlama ve Koordinasyon</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ülke ve il düzeyinde (bakanlıklar/bağlı kurum kuruluşlar ve il teşkilatlarını içerecek şekilde) • Pandemi Hazırlık ve Faaliyet Planı hazırlanacak veya güncellenecektir. (Planlama özel sağlık kuruluşları ve tıp fakültesi hastanelerini de kapsayacaktır.) • Hazırlanan planlara yönelik tatbikat planlanarak yapılacaktır. • Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim güçlendirilecektir. • Laboratuvarların hızlı tanı yöntemlerini kullanma oranlarındaki gelişme ve kapasiteleri sürekli izlenecektir. • İhtiyaç duyulan mal ve hizmet teminleri planlanacaktır. • Sınır kapılarında alınacak önlemler belirlenip gereken durumlarda ileri safhalarda uygulanması için hazırlıklar tamamlanacaktır. <p>Durumun İzlenmesi ve Değerlendirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dünyadaki influenza sürveyansına yönelik gelişmeler açısından başta DSÖ olmak üzere uluslararası kuruluşların güncellemeleri takip edilecektir. • Sentinel İnfluenza Benzeri Hastalık (IBH, İnfluenza-Like İllness, ILI) ve Ağır Akut Solunum Yolu Enfeksiyonu (Severe Acute Respiratory Infections, SARI) sürveyansının devamlılığı sağlanacak ve geliştirilerek sürdürülecektir. Bu programı destekleyen laboratuvar alt yapısı güçlendirilecektir. • Sendromik IBH sürveyansının devamlılığı sağlanacaktır. • Mevsimsel influenza ile ilgili antiviral ilaç direnci, aşı etkililiği, korunma ve kontrol önlemlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesine devam edilecektir. • Eğitim kurumlarındaki devamsızlıkların izlenmesi ile ilgili planlama yapılacaktır. İzlenmesi için kullanılacak yöntem/yöntemler hazırlanarak salgın durumlarını rapor edebilecek duruma getirilecektir. Devamsızlıkları salgın erken uyarısına dönüştürecek yöntemler geliştirilecektir. • İşe devamsızlıkların takibine yönelik sistem geliştirilecek ve uygulanacaktır. • Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından konuyla ilgili hayvan sürveyansı sürdürülecektir. • Toplu kümes hayvanı ölümleri, ölü bulunan göçmen kuşlar ve hayvan vakaları ile ilgili bildirim ve izlem amacıyla ilgili kamu kurumları tarafından erken uyarı ve cevap sistemi oluşturulacak/güçlendirilecektir. <p>Korunma ve Kontrol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toplumun influenzadan (solunum yolu ile bulaşan hastalıklardan) korunma konusunda bilgi düzeyini artırıcı eğitim faaliyetleri/toplumun bilgilendirilmesi/kamu spotları ile ilgili çalışmalar yapılacaktır (aşılama, cerrahi maske kullanımı, el yıkama, izolasyon, kişisel hijyen vb.). • Risk grubunun ve sağlık personelinin mevsimsel influenza aşılama süreleri sürdürülecektir. <p>Tıbbi Uygulamalar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Olası mevsimsel influenza vakaları tespit edildiğinde, riskli gruplar da dahil olmak üzere tüm vakalar için, yayımlanmış olan influenza Vaka Yönetim Algoritması'na uyulacaktır. • Olası mevsimsel influenza vakalarının toplum içinde bulaştırıcılığının engellenmesi amacıyla evde istirahat gibi izolasyon önlemlerine yönelik önerilerde bulunulacaktır. <p>İletişim</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mevsimsel influenza için risk iletişimi sürdürülecektir. • Salgın durumlarında ilgili birimler ile iletişime geçilecektir. 	<p>İlk beş alarm seviyesinde alınan tedbirlere ek olarak;</p> <p>Planlama ve Koordinasyon</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stoklar tekrar gözden geçirilecek, personel sayısı ve çalışma koşulları değerlendirilerek eksiklerin tamamlanmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir. <p>Durumun İzlenmesi ve Değerlendirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kurumlarda hastalık nedeniyle devamsızlıklar ve iş gücü kayıpları değerlendirilecektir. • Epidemiyolojik ve klinik tablodaki değişiklikler takip edilecek ve bildirilecektir. • DSÖ tarafından yapılan duyurular dikkate alınarak gerekli durumlarda vaka yönetim algoritması güncellenecektir. <p>Korunma ve Kontrol</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toplumda bireylerin temasını azaltmak amacıyla sosyal etkinliklerin devamı ya da ertelenmesi uygulaması konusunda Sağlık Bakanlığı talimatları uygulanacaktır. <p>Tıbbi Uygulamalar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan vaka yönetim algoritmasına göre tanı, sevk, tedavi basamakları uygulanacaktır. • Elektif müdahaleler, iş gücü ve yatak kapasiteleri değerlendirilerek yapılacaktır. <p>İletişim</p> <ul style="list-style-type: none"> • İletişim ve basın ilişkisi konusundaki talimatlara uygun hareket edilmesine özen gösterilecektir.

46. Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı.

HARİTA 1. VİRÜSE KARŞI MÜCADELEDE ÜLKELERİN KATI TEDBİRLER ALMA SEVİYESİ

Kaynak: Oxford Coronavirus Government Response Tracker, <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/oxford-covid-19-government-response-tracker>, (Erişim tarihi: 7 Nisan 2020).

Türkiye koronavirüsle mücadele kapsamında bastırma stratejisi izlerken virüsün yayılmasına karşı en katı önlemler alan ülkelerden birisi olarak ön plana çıkmıştır. Oxford Üniversitesi tarafından yapılan ve devletlerin virüse karşı yürüttüğü mücadeleyi veri odaklı inceleyen bir araştırma Türkiye'nin virüse karşı mücadelede ABD, Kanada ve Avrupa ülkelerine kıyasla daha katı tedbirler aldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye başlıca sağlık, ekonomi ve eğitim alanlarında tedbirler alırken kamusal iletişim kanallarının güçlendirilerek sosyal mesafeye yönelik toplumsal bilinçlenmenin sağlanmasına da özel önem vermiştir. Türkiye virüsün yayılmasını önlemek için seyahat kısıtlaması tedbirleri alan ilk ülkelerden olmuştur. 21 Ocak'tan itibaren havalimanlarında tedbir almaya başlayan Türkiye herhangi bir vaka olmamasına rağmen 22 Ocak'ta Vuhan-İstanbul uçuşlarını durdurmuş, 5 Şubat itibarıyla da Çin'den gelen tüm uçuşlara son vermiştir. 23 Şubat'ta Türkiye ile İran arasındaki sınır kapıları kapatılmıştır. Virüsün Türkiye'de de görülmesinin ve yayılmaya başlamasının

ardından yurt dışı uçuşları kademeli olarak azaltılmış 27 Mart itibarıyla tüm yurt dışı uçuşları durdurulmuştur.

Bu süreçte sağlık alanında gerekli tedbirlerin alınması amacıyla eylem planları hazırlanarak referans hastaneler belirlenmiş ve bu hastanelerde izolasyon odaları oluşturulmuştur. Sürecin en başında ihtiyaç duyulabilecek maske, dezenfektan ve kitler tedarik edilmiştir. Koronavirüs için geliştirilen yerli tanı kiti sayesinde virüsün 90 dakikada tespit edilebilmesine olanak sağlanmıştır. 100 bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı ile Avrupa ülkelerine kıyasla sağlık hizmetlerinde altyapısı daha güçlü olan Türkiye süreçte gerekli tedbirleri olarak mevcut altyapıyı virüsün yayılımına karşı daha hazırlıklı hale getirmiştir.

Eğitim alanında ilk ve ortaokullar ile liseler 16 Mart itibarıyla tatil edilirken Mart'tan itibaren uzaktan eğitim sistemine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Eğitim Bilişim Ağı ile internet üzerinden ve TRT aracılığıyla televizyonlardan eğitim vermeye başlanmıştır. Üniversiteler ise 16 Mart'tan itibaren üç hafta süreyle tatil edilir-

ken Bahar döneminde eğitime online platformlar aracılığıyla devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Ekonomik tedbirler kapsamında 100 milyar liralık bir ekonomik tedbir paketi açıklanmıştır. Tedbir paketi kapsamında emekli aylıklarının artırılması, ihtiyaç sahibi ailelere toplamda iki milyar liralık yardım yapılması, en düşük emekli maaşının bin 500 liraya yükseltilmesi, bayram ikramiyelerinin erkenden ödenmesi gibi adımlar atılmıştır. İşverene yönelik olarak da vergi yükümlülükleri ve kredi borçlarının ertelenmesi, kısa çalışma ödeneğinden kaynak ayrılması, havayolu taşımacılığında KDV'nin düşürülmesi ve icra ve iflas takiplerinin durdurulması gibi kolaylıklar sağlanmıştır.

Sosyal mesafe tedbirleri kapsamında tüm spor liglerine ara verilmiştir. Şehirlerarası ulaşım 27 Mart itibarıyla valilik iznine bağlanırken, 4 Nisan itibarıyla otuz büyükşehir ve Zonguldak'a giriş çıkış yasağı getirilmiştir. Toplu gerçekleştirilmesi gereken sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklerin tamamı durdurulurken etkinlik mekanları kapatılmış, cami ve mescitlerde cemaatle namaz kılınması yasaklanmıştır.

Özellikle riskli grupta bulunan bireylerin izolasyonuna yönelik bazı ek tedbirler alınmıştır. Kamu kurumlarında yöneticiler hariç 60 yaş ve üzerindeki çalışanlar idari izne çıkarılmıştır. 21 Mart'tan itibaren 65 yaş ve üstü, ayrıca kronik

TABLO 4. TÜRKİYE'NİN KORONAVİRÜSLE MÜCADELE ÇİZELGESİ (21 NİSAN İTİBARIYLA)

10 Ocak 2020	Otuz bir uzmandan oluşan Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturuldu.
14 Ocak 2020	Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan 2019-nCoV Hastalığı Rehberi ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtıldı.
22 Ocak 2020	Vuhan-İstanbul uçuşları durduruldu.
24 Ocak 2020	Havaalanlarına termal kameralar kurularak yolcu takibi yapılmaya başlandı.
3 Şubat 2020	Çin'den gelen tüm uçuşlar durduruldu.
23 Şubat 2020	Türkiye ile İran arasındaki sınır kapıları kapatıldı.
8 Mart 2020	Kamusal alanlarda dezenfeksiyon yapılmaya başlandı.
10 Mart 2020	Türkiye'de ilk koronavirüs vakası görüldü.
12 Mart 2020	Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığında kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileriyle bir toplantı gerçekleştirildi. Toplantı sonrasında spor müsabakalarının seyircisiz oynanacağı, bazı kamusal alanların kapatılacağı, 16 Mart'tan itibaren ilkokul, ortaokul ve lise eğitimine 1 hafta, üniversite eğitimine ise 3 hafta ara verileceği; 23 Mart'tan itibaren de uzaktan eğitime geçileceği duyuruldu.
13 Mart 2020	Dokuz Avrupa ülkesine çift yönlü olarak uçuş yasağı konuldu.
18 Mart 2020	Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından 100 milyar liralık bir ekonomik tedbir paketi açıklandı.
19 Mart 2020	Tüm spor ligleri ertelendi.
20 Mart 2020	Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgeyle tüm özel ve vakıf hastaneleri pandemi hastanesi haline getirildi.
21 Mart 2020	İçişleri Bakanlığı genelgesiyle bazı kamusal alanlar kapatılırken 65 yaş ve üstü vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirildi. Ayrıca kırk altı ülkeye daha uçuşlar durduruldu.
22 Mart 2020	Kamu kurum ve kuruluşlarında esnek çalışma sistemine geçildi. Tüm icra ve iflas takipleri durduruldu.
27 Mart 2020	Cumhurbaşkanı Erdoğan yurt dışı uçuşların tamamen sona erdirildiğini ve toplu araçlarla şehirlerarası ulaşımın valilik iznine bağlandığını duyurdu. Bazı belde ve köylerde karantina uygulaması başlatıldı.
30 Mart 2020	Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısıyla "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" başlıklı bağış kampanyası başlatıldı. Kampanyada 10 Nisan itibarıyla 1,5 milyar liranın üzerinde bağış toplandı.
3 Nisan 2020	20 yaş ve altındaki vatandaşlara dışarı çıkma yasağı getirildi. Toplu alanlarda her vatandaşa maske takma zorunluğu getirildi. Otuz büyükşehir ve Zonguldak'a giriş çıkışlar durduruldu.
10 Nisan 2020	Otuz büyükşehirde 48 saat boyunca sokağa çıkma yasağı getirildi.
20 Nisan 2020	23-24-25-26 Nisan tarihleri arasında sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

rahatsızlığı olan kişilere sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. 3 Nisan itibarıyla ise 20 yaş ve altındaki bireylerin de sokağa çıkması yasaklanmıştır.

Kamusal iletişimin sağlanması amacıyla 14 Ocak'ta Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan 2019-nCoV Hastalığı Rehberi ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtılmıştır. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla üniversite ve okullara gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Süreç boyunca hem Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı hem de Sağlık Bakanlığı aracılığıyla toplum virüse karşı alınacak tedbirler ve mevcut gelişmeler konusunda şeffaf bir şekilde düzenli olarak bilgilendirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye, pek çok ülkeye karşı süreçte proaktif önlemler alarak virüsün yayılım hızını azaltmaya ve kamu sağlığını korumaya önem vermiştir.

SONUÇ

Devletlerin aldığı tüm önlemlere rağmen virüsün kontrol altına alınıp alınmayacağı hala belirsizliğini korumaktadır. Birkaç aya kadar virüsün kontrol altına alınacağı söylendiği gibi bu sürecin sona ermeyeceği ve 2020 sonbaharında yeniden başlayabileceği ifade edilmektedir.⁴⁷ Çin başta olmak üzere hastalığın yayılımını büyük ölçüde kontrol altına alan ülkelerde tecrit kaldırıldıktan sonra yayılımın tekrar hızlanmasının, dünya genelinde virüsün kontrol altına alınmasını zorlaştıracağı da vurgulanmaktadır.⁴⁸

Bu sebeple virüsün pek çok alanda yapısal etkiler yaratacağı beklenmektedir. Bu alanların başında ise ekonomi gelmektedir. Koronavirüsün dünya ekonomisi üzerinde yaratacağı olumsuz etki birkaç başlıkta dile getirilmektedir.

Birinci olarak ülkelerin ekonomik büyümelerinin tamamen negatife döneceği ve ikinci çeyrekte İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren dünya ekonomilerindeki en büyük düşüşün yaşanacağı ifade edilmektedir.⁴⁹ Bu noktada OECD küresel büyüme tahminini yüzde 2,9'dan yüzde 2,4'e indirmesi de dikkat çekmektedir.

İkinci olarak bu süreçte mali yardımların ülke ekonomilerinin düzelmesinde önemli bir rol oynayacağı öngörülmektedir. Zira koronavirüs sonrası dönemde ortaya çıkacak mali krizlerin ülkelerin kolektif iş birliği ve tıpkı İkinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi kapsamlı mali yardımlarla krizlerin çözülebileceği belirtilmektedir. AB tarafından üye ülkelere yönelik açıklanan mali yardım paketlerinin uluslararası kuruluşlar tarafından farklı ülkeler adına da hazırlanması tavsiye edilmektedir.

Çin'in dünya ticaretindeki mevcut konumunun değişebileceği ekonomi eksenli tartışmalarda dile getirilen üçüncü husustur. Küresel tedarik zincirinin Çin ekseninden kayabileceği sıkça vurgulanmaktadır.⁵⁰ ABD'nin mevcut durumda en çok ticaret yaptığı ülke olan Çin'in dünyada küresel üretiminde önemli bir yere sahip olması Çin'in mevcut sistemdeki ağırlığı değiştiği takdirde nasıl bir tabloyla karşılaşılacağını belirsiz kılmaktadır. Sürecin ilk başlarında virüsün özellikle Çin ekonomisini ve Güneydoğu Asya ülkelerini olumsuz etkileyeceği yorumları yapılmaktaydı.⁵¹ Fakat virüsün tüm dünya ülkelerine yayılması ve ABD'nin enfekte hasta sayısında dünyada birinci sıraya yerleşmesi olası senaryoları da yeniden şekillendirecektir.

Mevcut durumdaki senaryolar Çin ekonomisinin 2020'de yüzde 3,5 küçüleceğini, As-

47. Juliette Kayyem, "The Crisis Could Last 18 Months. Be Prepared.", *Atlantic*, 21 Mart 2020.

48. Morgan McFall-Johnsen, "Asian Countries Risk New Waves of Coronavirus Infections When They Lift Lockdowns. The Same Could Happen in the Rest of the World", *Business Insider*, 26 Mart 2020.

49. "The Economic Wallop of COVID-19: Q&A with RAND Experts".

50. Murat Yeşiltaş, Nurullah Gür ve Can Acun, "5 Soru: Koronavirüs Salgını Küresel Sistemi Nasıl Etkileyecek?", SETA, 20 Mart 2020.

51. Trinh Nguyen, "The Economic Fallout of the Coronavirus in Southeast Asia", Carnegie Endowment for International Peace, 13 Şubat 2020.

ya'dan Avrupa'ya tedarik zincirinin bozulmasıyla Avrupa'da temel sağlık malzemelerine erişimin ortadan kalkacağını ve mevcut likidite ve kurumsal altyapısı sebebiyle ABD ekonomisinin Çin kadar zarar görmeyeceğini göstermektedir.⁵² Bir başka senaryo ise virüsün kısa vadede kontrol altına alındığı takdirde ekonominin ikinci çeyrekte küçüleceğine, önlemler alınmadığı takdirde ise 2020 içerisinde başta turizm ve havacılık sektörleri olmak üzere tüm sektörlerde küçülmeler olacağına ve dünya genelinde işsizliğin yükseleceğine işaret etmektedir.⁵³

Tüm dünya ülkeleri krizin ekonomik etkilerine karşı şimdiden tedbirler almaktadır. Devletler işsizlik sigortasını yükseltmek, vergileri düşürmek, sektörel bazda mali yardımlar yapmak ve borçları ertelemek gibi adımlar atmaktadır. Fakat mevcut durumda krizin ekonomik yönünden ziyade sağlık alanındaki ihtiyaçların daha acil olduğu görülmektedir.

Koronavirüs sonrası döneme yönelik ikinci tartışma, ulusal ve uluslararası siyaset ekseninde virüsün etkilerine yoğunlaşmaktadır. Küresel çapta ABD ve Çin arasında yeni bir soğuk savaş dalgası oluşacağı, sosyal devletlerin ve küresel iş birliği mekanizmalarının güçleneceği, ülkelerin içlerine kapanacağı ve ulus devletlerin güçleneceği gibi farklı senaryolar konuşulmaktadır.⁵⁴ Bu bağlamda tartışılan senaryoların başında koronavirüsün ulus devletleri daha da güçlendirdiği ve "büyük hükümet" anlayışını geri getirdiği meselesi yer almaktadır.⁵⁵ Özellikle krize

karşı en etkili mücadelenin ulus devletler tarafından alınan kapsamlı tedbirlerle yürütülmesi mücadelenin başat aktörünün ulus devletler olduğunu göstermektedir.⁵⁶

Sıkça gündeme gelen bir diğer senaryo ise neoliberal sistemin sona ereceği ve sosyal devlet anlayışının güçleneceğidir. Özellikle sosyal refah açısından daha güçlü olan Almanya, Norveç, Finlandiya gibi ülkelerin koronavirüse karşı mücadelede çok daha başarılı bir sınav vermesi, neoliberal sistemi tartışmaya açmıştır. Bu tartışmanın bir diğer ayağını da devletlerin kamusal dirençliliği artırmak ve virüse karşı daha etkin mücadele edebilmek amacıyla özel sektör üzerindeki kontrollerini artırmaları oluşturmaktadır. ABD'de özel laboratuvarların geliştirdikleri tanı testlerinin Amerikan Gıda ve İlaç Dairesinin (FDA) bürokratik süreçlerine takılarak onaylarının gecikmesi ve sürecin başlarında test yapılan kişi sayısının çok sınırlı olması bu tartışmalar açısından bir örnektir.⁵⁷ Yapılan tüm tartışmalarda neoliberal sistemin krizlere karşı cevap vermede başarısız olduğu vurgulanmaktadır.

Koronavirüs sonrası döneme yönelik üçüncü ana tartışma, uluslararası kurum ve kuruluşlara olan güvenin azalması üzerinedir. Bu süreçte ulus devletlerin güçlendiği AB ve DSÖ başta olmak üzere uluslararası örgüt ve kurumlara güvenin azaldığı sıkça ifade edilmektedir. DSÖ'nün sürecin başında gerekli önlemleri almaması ve kamuoyunu virüsün bulaşıcılığı konusunda yanlış yönlendirmesi bu güvenilirliği azaltan en önemli etkendir.⁵⁸ AB ekseninde ise supranasyonal düzeyde virüsle mücadelede yetersiz kalınma-

52. Klaus Fuest, "Three Scenarios for How Coronavirus May Affect Economies and Industries", Roland Berger, 12 Mart 2020.

53. "COVID-19: Implications for Business", McKinsey & Company, Nisan 2020.

54. Mustafa Aydın ve Sinem Akgül Açıkmeşe, "Küresel Salgın Sonrasında Yeni Bir Dünya Düzeni Bekleniyor mu?", Panorama, 25 Mart 2020, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/25/kuresel-salgin-sonrasinda-yeni-bir-dunya-duzeni-bekleniyor-mu-covid-19-uluslararasi-siyaseti-ve-kuresel-ekonomiyi-nasil-donusturecek>, (Erişim tarihi: 14 Nisan 2020).

55. Jonathan Powell, "The State Transformed: Coronavirus will Change the British State in Ten Crucial Ways", *New Statesman*, 25 Mart 2020.

56. Derek Thompson, "America is Acting Like a Failed State", *Atlantic*, 14 Mart 2020.

57. Ed Yong, "How the Pandemic Will End", *Atlantic*, 25 Mart 2020.

58. Murat Çemrek, "COVID-19: Sorun Küresel Çözüm Ulusal Mı?", Panorama, 23 Mart 2020, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/23/covid-19-sorun-kuresel-cozum-ulusal-mi-murat-cemrek>, (Erişim tarihi: 14 Nisan 2020).

sı AB'nin üye ülkeler arasında da sorgulanmasına yol açmıştır. Özellikle İtalya ve İspanya'nın ihtiyaç duydukları mali yardım konusunda AB'den gerekli desteği alamamaları AB'ye yönelik sert eleştirilere neden olmuştur.⁵⁹ G20 zirvesinde de virüse karşı mücadelede alınması gereken tedbirlere yönelik somut adımlar atılmaması uluslararası kurum ve kuruluşların süreçteki başarısızlıklarını bir kere daha göstermiştir.⁶⁰

Koronavirüs sonrası döneme yönelik dördüncü ana tartışma ise yabancı düşmanlığının ve ulusal milliyetçiliklerin gittikçe artacağına işaret etmektedir. Donald Trump'ın "Çin virüsü" adlandırmasının ABD'de Asyalılara yönelik saldırılarda artış yaşanmasına neden olduğu

59. "İspanya'dan Kovid-19 ile Ortak Mücadelede AB'ye Eleştiri", Anadolu Ajansı, 27 Mart 2020.

60. Burhanettin Duran, "G-20 Zirvesi Neden Umut Vermedi", *Sabah*, 28 Mart 2020.

iddia edilmektedir.⁶¹ Üniversite kampüslerinde dahi Asyalı öğrencilere yönelik pek çok fiziksel saldırı gerçekleşmesi, virüsün eğitilmiş kesimlerde dahi yabancı düşmanlığını artırdığını ortaya koymaktadır.⁶² Yabancı düşmanlığının yanı sıra uluslararası kurum ve kuruluşların virüse karşı mücadelede işlev gösterememesi, küresel tedarik zincirlerinin kırılma eğiliminin ortaya çıkması ve virüsten önce de yükselişte olan üretimde korumacılığın ve yerel üretime yönelik taleplerin koronavirüs sonrası dönemde daha da güçleneceği tahmin edilmektedir.⁶³

61. "ABD'de 'Beyaz Milliyetçi Nefret Grupları' Artıyor", Anadolu Ajansı, 19 Mart 2020.

62. "Coronavirus Sparks a Rising Tide of Xenophobia Worldwide", World University Rankings, 23 Mart 2020, <https://www.timeshighereducation.com/news/coronavirus-sparks-rising-tide-of-xenophobia-worldwide#survey-answer>, (Erişim tarihi: 29 Mart 2020).

63. Gideon Rachman, "Nationalism is a Side Effect of Coronavirus", *Financial Times*, 23 Mart 2020.

DEVLETLERİN KORONAVİRÜSLE KARŞILAŞTIRMALI MÜCADELE STRATEJİLERİ

HAZAL DURAN

SETA | ANALİZ

Bu analizde devletlerin koronavirüsle mücadelede farklılaşan stratejileri değerlendirilmektedir. Analizde ilk olarak devletlerin koronavirüsle mücadelesinde ön plana çıkan iki farklı strateji olan bastırma (*suppression*) ve yatıştırma (*mitigation*) stratejileri uzun ve kısa vadedeki etkileri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. İkinci bölümde ise hareketliliği azaltma ile sosyal mesafeyi koruma ve kamusal dirençliliği artırma uygulamalarının bastırma ve yatıştırma stratejilerinde nasıl hayata geçirildiği ele alınmaktadır. Analizin üçüncü bölümünde devletlerin stratejilerini daha iyi anlayabilmek için virüsle mücadele kapsamında hazırlanan stratejik eylem planlarına odaklanılmaktadır. Bir sonraki bölümde ise Türkiye'nin koronavirüsle mücadele stratejisi detaylı olarak değerlendirilmektedir. Analizin sonuç bölümünde ise koronavirüs sonrası döneme yönelik farklı senaryolara değinilmektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE • BERLİN • BRÜKSEL